

Fredskultur som sikkerhetspolitisk alternativ

Ingeborg Breines:

Fredskultur. Utopi eller sikkerhetspolitisk alternativ?

Stamsund: Orkana 2023

415 sider

Anmeldt av Ellen Elster

I ei tid hvor krig er på alles lepper, hvor våpen sies å være veien til fred, er det modig å komme med ei bok som tar for seg alternativer til krig. Det er nettopp det vi trenger nå, ideer til alternativer til våpen. Boka *Fredskultur – utopi eller sikkerhetspolitisk alternativ?*, som Ingeborg Breines nylig har gitt ut, gir forventninger om alternativ til dagens sikkerhetspolitikk.

Breines har i mange år vært direktør for kvinnespørsmål og for programmet kvinner og fredskultur i UNESCO, FNs organisasjon for utdanning, vitenskap og kultur. Hun har også vært president i Det internasjonale fredsbyrået (IPB). Med boka vil hun dele sin visjon om en verden basert på fredskulturens verdier med utgangspunkt i erfaringer fra UNESCO.

Breines minner oss om to skjebnesvangre datoer som viser utviklingen i verden på godt og vondt. Den ene er murens fall den 10. november 1989. Sovjetunionens sammenbrudd – etterfulgt av vestlig nedrustning skapte håp for framtida. Den andre datoen er 11. september 2001 – da to fly styrtet inn i Twin Towers i New York. Da gikk håpet i grus. Siden er det opprustning og fiendebilder som har preget verden, med stadige krigsforbrytelser, ikke minst fra vestlig side.

Hva boka handler om

Boka er delt inn i tre hoveddeler, om UNESCOs fredskulturprogram, hva som truer fred og sikkerhet, og alternativ sikkerhetspolitikk.

I den første delen skriver Breines om erfaringene sine fra UNESCOs arbeid med fredskultur. År 2000 var *FNs internasjonale år for fredskultur*. Året ble etterfulgt av *Det internasjonale tiåret for fredskultur og ikkevold for verdens barn* i perioden 2001 til 2010.

Dette var på slutten av Glasnost-tida og før krigen mot terror ble erklært. Skjønt, mørke skyer var allerede i begynt å komme. NATO hadde vedtatt strategien, *out of area*, som ble prøvd ut på Balkan på slutten av 1990-tallet. Hensikten med tiåret for fredskultur var å komme bort fra krigsaksept og krigslogikk til freds- og ikkevoldslogikk. Fredskulturvisjonen ble effektivt underminert etter angrepene 11. september 2001. Da kom en voksende krigs-, sikkerhets- og våpenlobby på banen og krigen mot terror var i gang. Tiåret for fredskultur endte uten suksess. Fokuset snudde seg bort fra dialog, tverrkulturell forståelse og langsiktig fredsbygging til krigføring i en rekke land og med norsk deltakelse.

I denne delen gir Breines en definisjon av hva UNESCOs visjon om hva fredskultur innebærer. Dialog og respekt for menneskerettighetene skal erstatte ulike former for vold. Flerkulturell forståelse og solidaritet skal erstatte fiendebilder, full adgang til kunnskap og informasjon skal erstatte hemmelighold, likestilling, og kvinnefrigjøring skal erstatte mannsdominans.

Den andre delen omhandler trusler mot menneskeheten med hovedfokus på alle sider ved militarismen, men også andre trusler som klimakrisa og fattigdom, omtales. Det er ikke tvil om at militarismen er den største trusselen av alle, og er en stor bidragsyter til klima- og naturødeleggelsene, og ikke minst til fattigdom.

Under arbeidet med boka hadde vi en pandemi. Breines minner om at all verdens fancy våpen ikke kunne brukes mot koronaviruset. Pandemien, som også er en trussel mot mennesker, presset oss til å redefinere vår oppfatning av sikkerhet. Den viste blant annet hvor sårbar den globaliserte økonomien er. Særlig viste den forskjellene mellom den vestlige verden og landene i sør, og at kvinner bærer en forholdsmessig stor del av de sosioøkonomiske vanskene. Det kunne vises til økende vold mot kvinner, og at kvinner mister inntektsgrunnlaget sitt fortere enn menn.

Den tredje og siste delen omhandler UNESCOs fredskulturprogram mer detaljert. Det består av åtte pilarer, og Breines går igjennom dem alle. Her baserer hun seg direkte på erfaringene sine fra arbeidet i UNESCO. Hun er inspirert av urfolks historie. Mange urfolksamfunn er matriarkalske med kvinner i sentrale posisjoner, og de lever i pakt med naturen. Men matriarkatet er svekket av langvarig påvirkning av dominerende mannsherrdømme. Ut fra dette bygger hun en framtidssisjon basert på UNESCOs fredskulturprogram. Vi må kunne forestille oss hva slags liv vi ønsker oss i framtida for å få til positive endringer, skriver hun.

Åtte pilarer i fredskulturprogrammet:

1.Fremme fredskultur gjennom utdanning for alle er UNESCOs topprioritet. Dette inkluderer helsetjeneste og skolemat. Det vil gi mange muligheter for å komme seg ut av fattigdommen. Mange land har ikke råd til å prioritere skole fordi militære utgifter går foran skole.

2.Fremme bærekraftig økonomisk og sosial utvikling handler om at fattigdom skal utryddes, ulikhet reduseres og matsikkerhet økes. Miljøet og naturressursene skal tas vare på. Involvering, også for kvinner, i utviklingsstrategi, planlegging og gjennomføring. I dette inngår nødvendigheten av å snu vekstfilosofien og nødvendigheten av omstilling fra militær til sivil produksjon.

3.Fremme respekt for menneskerettighetene. Breines tar oss igjennom FN's erklæring om verdens menneskerettigheter. Noen land mener at menneskerettighetserklæringen primært ivaretar såkalte vestlige verdier. For eksempel ga Sovjetunionen og Polen uttrykk for at de økonomiske rettighetene var viktigere enn de liberale (vestlige) rettighetene, som likhet for loven og ytringsfrihet, da erklæringen ble vedtatt i 1948.

Voldgiftsdomstolen for fredelige løsninger på internasjonale disputer, Den internasjonale domstolen, ICJ, ble etablert i 1902. Blant annet kjempet Bertha von Suttner for å få etablert denne domstolen. Den internasjonale straffedomstolen, ICC, er en videreføring av systemet for internasjonal strafferett som ble etablert ved Nürnbergprosessen etter andre verdenskrig. Tanken er at siden det er individer som står bak avgjørelsene om å gå til krig, og utfører de forbrytelsene som blir begått i krig, må også individer kunne bli straffet.

4.Sikre likestilling mellom kvinner og menn. Fredskulturprogrammet har et gjennomgående kvinne- og globalt perspektiv. Breines har stor tro på hva kvinner kan utrette bare de får muligheter for det. Hun viser til forskning om at kvinner i styre og stell gjerne legger stor vekt på livskvalitet, familie, barn, kvinner og minoriteter. Kvinnelige politikere fremmer gjerne utdanning, helse, fred og velvære. Kvinner har lettere enn menn for å samarbeide på tvers av partipolitisk skillelinjer. Kvinner i fredsprosesser gir både bedre og mer varige avtaler. Jeg etterlyser her en mer konkret analyse av forskningen som er gjort på området, og når den er gjennomført og for hvilken del av verden. Jeg er ikke så sikker på at dette gjelder den vestlige verden lenger.

Hun viser til Beijingkonferansen som ble et avgjørende vendepunkt for kvinners rettigheter. Den satte kampen for likestilling, likeverd og rettferdighet på dagsorden. Handlingsplattformen legger vekt på å se kvinner først og fremst som forandringsagenter, mindre som offer. På konferansen ble fredskultur

videreført som en del av programområdet *Kvinner og væpnet konflikt*. Dette ble igjen videreført i FN-resolusjonen 1325 *Kvinner, fred og sikkerhet*, men som ble utvannet i forhold til vedtakene i Beijing.

5.Fostre demokratisk deltakelse. Alle pilarene i fredskulturprogrammet er gjensidig avhengig av hverandre og må sees i sammenheng. Særlig gjelder det demokratibyggning. Demokrati indikerer en styreform hvor folkets røst skal høres. Vestlige land har tatt hevd på demokratiet. Demokratiidealet brukes ofte som legitimering av imperialistiske framstøt eller for å rettferdiggjøre krig, mener Breines.

6.Fremme forståelse, toleranse og solidaritet. Handlingsprogrammet for fredskultur oppmuntrer til mellommenneskelig forståelse, solidaritet og samarbeid mellom folk, internt i land og mellom land. Sårbare grupper, som flyktninger og migranter, skal gis spesiell oppmerksomhet, samt fremme tverreligiøs og tverrkulturell dialog og bekjempe intoleranse, negative stereotypier og oppfordringer til vold basert på religion eller tro.

7.Fremme fri flyt av informasjon og kunnskap. Handlingsprogrammet for fredskultur legger stor vekt på ytringsfrihet og pressefrihet. Medier og ny informasjonsteknologi skal bidra til å fremme fredskultur. Breines beskriver hvordan forskjellene mellom land og mennesker fører til forskjellig tilganger, for eksempel til internett, hvor 41 prosent av verdens befolkning ikke har adgang til internett, ifølge en rapport fra UNESCO i 2020.

Denne pilaren har særlig vært viktig for land som ble fri for kolonialismen. Blant annet ble det opprettet nyhetsbyrå i Afrika og gitt utdanningsmuligheter til afrikanske journalister for å motvirke enveisflyten. Men dette skapte en vanskelig debatt i den vestlige verden hvor USA og Storbritannia forlot UNESCO i protest. Breines peker i boka på gjennomgående på motstand innad i FN.

8.Fremme internasjonal fred og sikkerhet. Dette siste punktet i fredskulturprogrammet er nokså utflytende. Det består generelt av FNs mål om en fredelig verden og Breines egne forslag.

FN med sine underliggende organer har en rekke program som skal bidra til fred. Programmet for fredskultur skulle være et viktig bidrag. *Kvinner, fred og sikkerhet* og de 17 målene i *FNs handlingsplan for bærekraftig utvikling (2016-2030)* er blant dem.

Breines er kritisk til flere sider om hvordan FN fungerer. Hun peker på at det har vist seg vanskelig å få til en mer demokratisk styring. Uforsonlige statsmakter og sterke nasjonale og korporative interesser står i veien. FN er ikke mer enn summen av hva medlemslandene tillater, sier hun.

Under denne pilaren tar Breines med fredsbevegelsens bidrag når det gjelder fredsskapende arbeid. Hun viser til forslag som alternativ sikkerhetspolitikk, fredsskatt, etablering av et fredskulturdepartement og samfunnstjeneste for all ungdom.

Breines avslutter det hele med å gi eksempler på et land som har klart seg uten et militært forsvar: Costa Rica ble demilitarisert allerede i 1948. Landet la ned militærvesenet og beholdt et sterkt politi for lov og orden. Landet har da kunnet bruke ressursene sine på utdanning, helse og miljø. I stedet for en hær av soldater, har de bygd opp en hær av lærere. Befolkningen har et høyere utdanningsnivå enn de omkringliggende landene. Costa Rica har vært under press både fra land i Sentral-Amerika og fra USA. Da USAs president Ronald Reagan prøvde å etablere en amerikansk militærbase i Costa Rica, klarte politikerne å unngå en konfrontasjon ved å gjøre landet til en nøytral stat med utgangspunkt i Haagkonvensjonen fra 1907, som gir beskyttelse til små land som ikke ønsker å ta stilling i konflikter mellom større land eller allianser.

Ei viktig bok, men ...

Innledningsvis peker Breines på visse svakheter ved boka. Hun er opptatt av folkeopplysning og har en trang til å ville ta med det meste av det hun mener kan være nyttig. Og hun er moralist og er for mye opptatt av skal og bør for å få til et bedre samfunn. Jeg kan ikke annet enn å si meg enig i dette.

Spesielt andre delen av boka bærer preg av forfatterens sinne og fortvilelse - noe som går ut over klarheten i tekstredigeringen og framstillingen.

Formålet med boka har vært dels å beskrive egne erfaringer fra UNESCOs program for fredskultur og dels å beskrive ei framtid med en alternativ sikkerhetspolitikk. Jeg synes Breines delvis lykkes i det.

Det er fint å få presentert FN-systemet på andre måter enn den vi ser i dag, og som i stor grad dreier seg om stormaktrivalisering. Det er direkte instruktivt på få presentert konkret de åtte punktene i UNESCOs fredskulturprogram. Her ligger materiale for videre jobbing. I denne sammenhengen kan boka være nyttig som oppslagsbok eller ressurs i for eksempel en studiesirkel.

En strammere struktur og kanskje mer konsentrert rundt UNESCO-programmet ville ha gjort boka lettere tilgjengelig, også for grupper utenfor fredsbevegelsen.

Denne boka har et tydelig integrert kvinneperspektiv og et klart budskap om at det handler om en hel verden. Perspektiver som vi kjenner igjen fra Ingeborg Breines sitt utrettelige engasjement for fredssaken gjennom blant annet IKFF.